

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך יט, תשכ"ח

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

והארץ נתן לבני אדם" (תה' קטו, טז — שם). הזיקה על ידי סמיכות מוחלפת בזיקה על ידי המלית של: "גדולים מעשי ה' (תה' קיא, ב) — מה משונים מעשיו של הקב"ה" (פסיקתא דרב כהנא, מהד' מנדלבוים, עמ' 112); "קרא בשם ה' (יואל ג, ה) — וכי היאך אפשר לו לאדם לקרוא בשמו של מקום?" (ספרי דברים, מט).

הקבלות אלו מאירות את עינינו על ההבדלים שבין שני הרבדים של העברית. זהו אשר אמרתי — קריאה ושינון מביאים לידי חוש הלשון!

בסיכום: מועיל הוא הספר מחמת החומר העובדתי הרב המכונס בו, מחמת הדיונים של המחבר, ומחמת השאלות שהוא מעורר, המדרבנות את הקורא למחשבה וללימוד.

ראובן סיוון

מחיי המלים

נב. מגפיים

ב'הארץ' לזאב יעבץ, חלק שני, ירושלים תרנ"א, ב'פרט':

מגפיים שטיפל (שם [כלומר: שבת])

ובהערה:

נעילה והגפה שתיהן לשון סגירה הן ובלשון סגירה אהב העברי לשמש ללבישת הרגל, ללבוש כפות הרגלים "נעלים" וללבוש הכפות והשוקים מגפיים משורש גוף (נחמ' ה,

ג) מפני השרוך שבנעלים והרצועות והחוברות שבמגפיים
הקדמונים. המגפים היו נהוגים בימי קדם רק לפרשים אנשי
המלחמה כי בטרם נפוצו העמים המתוקנים בארצות הקרות
שבאירופא, שמשו המגפים רק לצורך רכיבה כמנהג הערבים
עד היום.

נג. מדרכה

בסיפור 'הממון' לאמיל זולה, שנתמסרם ב'האור' מה'
בסיון תרנ"א נאמר:

... ורגע אחד עמד מרעיד כלו על שפת המדרכה.

ובהערה למלה מדרכה:

צדי הדרכים העשויים לדריכת רגלי של העוברים ישיבים.

נד. מנשר

ב'האור' מי"ב במרחשוון תרנ"ב, בכותרת 'נשר',
'מנשר' במדור 'תחית הלשון' מסביר העורך א' בן-יהודה
את מלת נשר שבהושע ח, א (אל חכך שופר כנשר על בית ה')
— "הראית מימך נשר תוקע בשופר?" לשורש נשר "יש
לו בערבית עוד משמעת: פרסם, הודיע ברבים איזה דבר
חדש, איזו בשורה חדשה, וקרוב במשמעתו להפעל כרו
בעברית החדשה... ומה חזקה עתה ומה נפלאה מליצת
הנביא אל חכך שופר כנשר (המתהלך בחוצות העיר לתקוע
בשופר שבפיו כי יקשיב העם לדבריו) על בית ה'.. והנה
זכינו בזה שם חדש, נשר (הירולד באשכנזים, הירו בצרפתית).
והנה אמנם להמושג הזה נוכל להשתמש בשם כרו, אך יש

הלק דק בין שני השמות האלה. אך מה שיתר חשוב כי
מהשרש הזה נוכל לגזור השם מנשר למה שקוראים בלשונות
העמים מאניפסט, ובערבית מנשור שנגזר משרש נשר
שהזכרנו במשמעתו: פרסם, הודיע".

גה. מ ס ב א ה

ב'האור' מכ' בסיוון תרנ"א בסיפור 'הממוץ' לאמיל
זולה:

ויעמד סקר ויביט סביבו, והנה איש גבה קומה יוצא
מאחת המסבאות בא לקראתו וישתחו אפים ארצה.
ובהערה:

מסבאה, בית שתיית היין.

נו. מ ע נ ין

ב'האור' מי"ז בשבט תרנ"ג מתחיל המאמר על "דר'
כורנליוס הרץ" בפסקה:

בין האנשים אשר נתפרסם שמם לרעה להקהל בדבר
"מעשה פנמה", כורנליוס הרץ הוא אחד מהיתר מענינים,
ודעת הקהל בצרפת שעתה בו ביתר בכל העת האחרונה.
על המלה מענינים, המודגשת במאמר, באה הערה זו:
מן ענין, לאמר המעוררים ענין בלב האדם, אינטיריסנט
בלעז.

בדבר תגובתו של מ"ל לילינבלום על חידוש
לשון זה ראה חוברתי "לשון בתחייתה", לשוננו לעם קסט-קע,
צ' לו.

קודם לכן, ב"הארץ" לזאב יעבץ, חלק רביעי, ירושלים
תרנ"א, מציע אליהו הלוי ספיר ב"פרט":

מלבב אינטערעסאנט

אלא בהסתייגות-מה, שכן ההערה המצורפת שם אומרת:

בשם אאה"ו [אדוני אבי השם יחיהו וישמרהו] כבר
נמצא הפעל הזה לבבתי לאמר לקחת ואסרת את לבי. ולהלב
נתון הרצון הנטיה השכל והמחשבה וכל דבר יפה או נפלא
או נוגע המושך את הלב ואוסר המחשבה להגות בו נוכל
לקרא לו בשם מלבב, אך לא לכל משגי איטערעסטירן נוכל
להשתמש בו.

נז. מפה, וילון

ב'האור' מכ"ה בטבת אתתכ"ד לחורבן (תרנ"ג) משיב
העורך לשואל החותם 'ידידו השחור':

בגד לכסות השולחן שמו פשוט בגמרא: מפה. ולהתלויים

לפני הפתחים והחלונות: פרכת וגם וילון.

גם א' ספיר, במכתבו ב'האור' מח' באדר תרנ"ג,

כותב: למסך החלון הגדול טוב לקרוא בשם וילון.

נח. מקטורן

ב'הארץ' לזאב יעבץ, חלק שני, ירושלים תרנ"א, הובאה

ההצעה

מקטורן — וסט, קמיזול, יאק

ובהערה:

במשקל מסדרון, ולא בנקודה, ונקרא כן על היותו קשור

ופרוף היטב, כי קטר בארמית הוא קשר בעברית. בנד זה
נוכר כמה פעמים בתלמוד ולא פורש תשמישו ומעשהו אפס
כי בימי הפוסקים הראשונים משמשים בו למען בנד שפרשנו.

נט. דרָבֵן

ב'האור' מכ"ח חשוון אלף ותתכ"ד לחזרבן (תרנ"ג)
במדור 'תחית הלשון' מציג העורך, א' בן־יהודה את שלושת
חידושי: תומורת, דָרְבֵן ועָקב. תחילה מרחיב בן יהודה את
הדיבור על המניעים לחידושו:

השתמשנו בגליונו הנכחי בתרגום הספור „בסערת
המלחמה" במלים אחדות שאנו חִיְבִים לתת לקהל הקוראים איזה
באור ופרוש עליהן.

כבר העירונו פעמים רבות כמה מן הקושי אנו מוצאים
לתרגם בלשונו משמעת מושגים רבים שאין לנו מלים מיוחדות
להם. לא ידענו מה עושים סופרים אחרים בבוא לידם מושג
ממין הזה, איך יתרגמוהו עברית, איך יהגו את רעיונם כהויתו.
אך אנו מודים, כי לנו זהו אחד מהדברים היתר קשים
בעבודתנו. אנו לא נוכל בשום אופן לתת לרעיונו צורה
אחרת בגלל חסרון המלה, כי זהו הדבר אשר גרם ללשונו
וספרותנו החדשה היבש ועניות הטעם שבה. ובכל פעם שיבוא
לידינו להגות איזה מושג פשוט או להפך מושג דק ממין הזה,
אנו מבלים שעות הרבה בחפוש ובדיקה בכל אוצרות כס התנ"ך,
אולי נמצא איזו מלה מכונת להמושג שאנו עוסקים בו, ורק
באין כל בררה נשתמש, על כרחנו, באמצע האחרון —
לחדש שם חדש או לשאל איזו מלה מלשון ערבית.

לאחר דברי הקדמה אלה מציג בן יהודה את חידושו תזמורת (ראה 'מחיי המלים', קונטרס קעא—קעב), ולהלן, בהציגו את חידושו דרבן :

... עקץ סוס בברזל כעין אופן קטן בעל שנים המחבר
לנעלי הפרשים, למען העיר הסוס לרוץ מהרה...
והנה את המושג... הנה... תרגם החכם שטינברג...
במלים האלה: הרץ סוס בדרבנות נעליו. ואנו הרשינו לנו
לבנות פעל מהשם דרבן יען זה נותן יתר כח להדבור...

ס. עֶקֶב

באותו מאמר ב'האור', שבו הציג בן-יהודה את המלה דרבן (לעיל), מסביר העורך את חידושו עקב:

למושג השלישי לא יכולנו להשתמש פשוט במלים
„רכב אחריו“, כי עקר הכונה פה היא שרכב אחריו פלוני
כמו שפלוני זה רכב, לאמר במהירות כמוהו, והכונה
הזאת לא יתן לנו הדבור „רכב אחריו“, והשתמשנו בשרש
עקב בבנין הקל למושג זה, שכן מצאנו בתלמוד: העוקב
אחרי הנואף, שפרושו, לפי הסכמת המבארים הנחרטנים, שהלך
אחריו בעקבותיו, וכן הוא בלשון ערבית. וכן הלשון
חי בן מקיץ בהתפעל התעקב, למשל: היום ונלילה נתעקבם,
באים איש אחרי רעהו, כדרך לשון ערבית. ועין חי בן יען
הוצאות קויפמן, דף י"ב ובהערה ל"ה.

סא. ריב

ב'הצבי' מיום כ"ו באדר התרמ"ח, במדור 'הספרות
והלשון', הובאו דברים אלה בכותרת 'מלה חדשה שהיא
ישנה':

שנינו בירושלמי שקלים פרק ז' הלכה ג': תופיני, רבי
 אמר תופיני ריבה רבי דוסא אמר תפיני נויי (או נאה), וכו'.
 מ"ד תופיני נויי כמ"ד מטגנה ואחר כך אופה, ומ"ד תופיני
 ריבה כמ"ד אופה ואח"כ מטגנה. ויש גורסים להפך מ"ד
 תופיני ריבה כמ"ד מטגנה ואח"כ אופה וכו'. והנה המפרשים
 מחלקים בפרוש המלה ריבה. מפרשי הירושלמי משבשים
 הספרים וקוראים רכה. אבל, מלבד שאין כל טעם לפרוש הזה
 תאפנה רכה, לא לפי מ"ד מטגנה ואח"כ אופה ולא למ"ד
 להיפך, הנה עוד אין כל יסוד לשבש כל הספרים, וגם בבבלי
 מנחות (דף ג') הגרסה רבה, בבית, ועל כן פרש רש"י אופה
 ה ר ב ה, אופה וחוזר ואופה. אבל גם הפרוש הזה לא יתכן,
 כי א"כ מדוע הוא כמ"ד מטגנה ואח"כ אופה או להפך, ולא
 כהשני? הלא גם השני אומר שצריך טגון ואפיה ואינם חולקים
 אלא בסדר, ולא בכמות.

אבל האמת, כי גרסת הספרים נכונה, והעקר כמו בבלי
 רבה בלי יוד, והיוד שבירושלמי היא רק תחת נקוד החירק,
 להראות כי צריך לקרוא רֶבֶה, ולא רֶבֶה, והמלה משרש רבב,
 על משקל סֶבֶה, ופרושו על פי לשון ערבית דבר המטגן
 בשמן או עשוי בצוקר, בדבש, למשל מיני פרי המבושלים
 בצוקר, רק שבלשון ערבית השם על משקל אחר, והוא מרבב.
 ושרש הדבר, יען יש לשם רבב, מלבד כל המשמעות אשר לו
 בלשון עברית, גם כעין משמעת צמק, ועל כן יקראו להדברים
 המצמקים על ידי בשול בשמן או בצוקר מרבב, ובעברית
 רבה. ולפי זה הגרסה הנכונה היא: מ"ד תופיני רבה כמ"ד
 מטגנה ואח"כ אופה.

נמצא, כי זכינו למלה חדשה שהיא ישנה למיני המתיקה.

למיני פרי מבושלים בצוקר, בדבש, והיא רַבָּה.

וראה בעניין זה גם מה שאמר נ"ה טור סיני במילון בן-יהודה, ערך זה, ע' 6368, וכן מה שאמר מ' פיאמנטה במאמרו על 'השפעת הערבית על חידושי בן-יהודה' ב'לשוננו לעם' קונטרס קיח, ע' כו—כז. [וראה עוד הערה בקונטרס הבא של "לשוננו לעם" — המע'.]

מנחם מורשת

על ניבים למיתת אדם "ללא עת"

במאמרו של ד"ר ברוך טומשוף "עברית של חיקוי לאנגלית" ¹ דן הוא בין השאר בסעיף ג' על הצירוף ללא עת, שמשמשים בו היום בלשוננו לענין מיתת אדם לפני זמנו, והוא מונה שם שבעה ניבים, שמצא בעניין זה. יש מקום להעיר על עוד שניים לפחות ועל תיקון לצירוף אחד הנזכר שם.

א. בלא עתו

העורך כבר הפנה את תשומת לבנו לביטוי לא עת ², שמצוי הוא במקרא, וע"י כך אף עורר ספק, שמא אין דינו של הצירוף "ללא עת" כמשובש, ושמא אינו חיקוי לאנגלית

1. "לשוננו לעם" קפ"א—קפ"ד, עמ' 39.

2. שם, הערה 1.